

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za zgodovino

Saša Aljaž

**Ljubljanska škofija v času vladanja Marije Terezije
(1740–1780)**

Diplomsko delo

Mentor: izr. prof. Sašo Jerše

Univerzitetni študijski program prve stopnje: zgodovina

Ljubljana, marec 2017

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem svojemu mentorju,izr. prof. Sašu Jeršetu, za vso pomoč in koristne napotke pri izdelavi diplomske naloge.

Posebna zahvala gre tudi mami in očetu ter fantu Gregorju, ki so mi v času študija stali ob strani in me spodbujali. Hvala!

Izveček

V 2. polovici 18. stoletja je bila cerkev na Slovenskem zelo razgibana. Avstrijska oblast je želela v duhu razsvetljenstva oblikovati moderno absolutistično državo. Cesarica Marija Terezija je s svojim delom vplivala na versko življenje in cerkveno delovanje v državi, z reformami je namreč želela uskladiti politične in cerkvene teritorialne strukture. Glavni namen diplomske naloge je prikazati, kakšne so bile razmere v ljubljanski škofiji v času vladanja Marije Terezije (1740–1780) in predstaviti škofe, ki so tedaj načelovali ljubljanski škofiji.

Ključne besede: Marija Terezija, ljubljanska škofija, cerkev, 18. stoletje

Summary

In the second half of the 18 century was the church in Slovenia very agitated. The austrian government wanted to create a modern absolutist country in spirit of enlightenment. The empress Marija Terezija impacted on religious life and on church functioning in the country with her work. She wanted to reconcile political and church territorial structure with the reforms. The main purpose of this thesis is to show, what were the conditions in Ljubljana diocese between 1740 and 1780 and to present the bishops, which were then on the throne.

Key words: Marija Terezija, Ljubljana diocese, church, 18 century

Kazalo vsebine

1. Uvod	5
2. Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije	6
3. Ljubljanska škofija v 16. in 17. stoletju.....	8
4. Cerkvene razmere v Habsburški monarhiji v 18. stoletju	10
4.1 Cerkvena politika Marije Terezije (1740–1780).....	10
5. Cerkvene službe.....	12
5.1 Škofovstvo.....	12
5.2 Arhidiakonatsvo	13
5.3 Župništvo.....	14
6. Ljubljanski škofje v času vladanja Marije Terezije.....	15
6.1 Ernest Amadej Tomaž grof Attems.....	15
6.2 Leopold Jožef Hanibal grof Petazzi	17
6.3 Karel Janez Herberstein.....	18
7. Sklep	21
8. Viri in literatura	23

1. Uvod

Diplomska naloga obravnava ljubljansko škofijo v času vladanja Marije Terezije. Gre za obdobje med letoma 1740 in 1780. Prvo poglavje bo govorilo o ustanovitvi in obsegu ljubljanske škofije. Ljubljanska škofija je ustanova cesarja Friderika II. iz leta 1461. Ob ustanovitvi je imela neskljen teritorialni obseg, ki je zajemal tri dežele: Kranjsko, Štajersko in Koroško.

Naslednje poglavje se bo osredotočilo na 16. in 17. stoletje ter na kratko predstavilo takratne ljubljanske škofo. Sledijo cerkvene razmere v Habsburški monarhiji v 18. stoletju in cerkvena politika Marije Terezije. V 18. stoletju se je prepletenost države in cerkve začela rahljati. Marija Terezija je želela s cerkvenimi reformami urediti razmerje med državo in cerkvijo, računala je tudi na pomoč škofov. Želela je cerkev prirediti tako, da bi delovala v korist države.

Preden sem se posvetila ljubljanskim škofom, ki so bili na čelu škofije med 1740 in 1780, sem predstavila še cerkvene službe, ki so sestavljale cerkveno hierarhijo. V obdobju vladanja Marije Terezije so bili ljubljanski škofiji na čelu trije škofje, in sicer Ernest Amadej Tomaž grof Attems, Leopold Jožef Hanibal Petazzi in Karel Janez Herberstein. Njihove življenjske zgodbe so močno povezane s slovenskim cerkvenim, verskim, kulturnim, političnim in družbenim prostorom. Marija Terezija je imela velik interes za ureditev razmer na cerkvenem področju, prav tako pa tudi v sami ljubljanski škofiji. Potrebno je opozoriti, da se v diplomski nalogi cerkev pojavlja z malo kot tudi z veliko začetnico. Prva se nanaša na stavbo namenjeno verskemu bogoslužju, druga pa na skupnost pripadnikov posameznih krščanskih veroizpovedi (npr. Rimskokatoliška Cerkev na Slovenskem).

2. Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije

Sredi 15. stoletja je izumrl rod celjskih grofov, ki so imeli velik ugled in moč, prav tako pa tudi posesti na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Od cesarja Sigismunda so dobili celo naziv knezov. Velik vpliv so imeli tudi pri cerkvenih zadevah, saj so bili z njihovimi posestvi združeni mnogi patronati. Celjski grofje so bili večni tekmeci s Habsburžani, saj sta obe dinastiji želeli zavarovati in razširiti svoj vpliv v notranjeavstrijskem prostoru. Leta 1456 je padel zadnji celjski grof, Ulrik. Posestva Celjskih je zase zahteval cesar Friderik III, vendar so kmalu nastopile težave. Posestva si je želela pridobiti tudi vdova Katarina, hči srbskega kneza Brankovića, ki jo je podpiral vojvoda Jan Vitovec. Prišlo je do krvavih spopadov. Šele leta 1458 je Katarina Frideriku prepustila vsa posestva na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, izborila si je le krški grad, z letno rento 2000 goldinarjev. Sedaj je napočil čas za preureditev cerkvenih razmer, saj je enotna oblast družila vse slovenske dežele.¹

O ustanovitvi ljubljanske škofije priča legenda, ki se navezuje neposredno na boje med Friderikom in vojvodo Vitovcem. Le-ta naj bi neko noč v Celju zajel Friderikov dvor in ga napadel. Frideriku pa se je že prejšnjo noč v sanjah prikazal neki škof (lahko bi šlo za Sv. Nikolaja) in ga svaril. Cesar je takrat prenočil v starem celjskem gradu in se tako izognil ujetništvu. Cesarju je na pomoč prišlo kranjsko viteštvo in ga rešilo. Friderik je bil hvaležen bogu, zato je sklenil, da bo skupaj s papežem ustanovil posebno škofijo za slovenske dežele južno od Drave. Želja se mu je še lažje uresničila, saj je v letu 1458 Enej Silvij Piccolomini, ki je bil nekdanj cesarjev tajnik, postal papež z imenom Pij II.² Cesar Friderik III. je 6. decembra 1461 izdal ustanovno listino, ki govori o sedežu ljubljanskega škofa in stolnega kapitlja, navaja pa tudi dolžnosti škofa, prošta, dekana, kanonikov in vikarjev. Listina govori tudi o »cesarjevem patronatu glede škofije, proštije, dekanata, kanonikov in prebend, o dotaciji škofovske menze, kapitlja, prošta in kanonikov, o svetnih privilegijih in svoboščinah ter o zaščiti cesarske ustanove.«³ Listina še ni določala

¹ Gruden, Josip. *Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev Ljubljanske škofije*. Ljubljana: Leonova družba, 1908, 41–43.

² Prav tam, 44.

³ Turk, Josip. O početkih ljubljanske škofije. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje, Kovačičev zbornik*, ur. Janko Glaser, 81. Maribor: Zgodovinsko društvo, 1937.

teritorija in obsega redne škofovske oblasti. Obseg je škofija dobila 6. septembra 1462 s papeško bulo »Romanus Pontifex«.⁴

Papež je Ljubljani najprej podelil ime »civitas insignis«, to je znamenito mesto in jo izločil iz neposredne oblasti akvilejskega patriarha, kapelo Sv. Nikolaja pa povzdigne v stolnico. Kot že omenjeno je z bulo škofiji dodelil tudi njen obseg. Želja ustanovitelja je bila, da bi ljubljanska škofija obsegala vse slovenske pokrajine južno od Drave, z izjemo Goriške, čemur sta se uprla oglejski patriarh in beneška vlada. Nova škofija je bila razmeroma velika, vendar pa ni imela strnjenegega ozemlja. Obseg ljubljanske škofije zajema:

- Na Kranjskem: župnija Sv. Petra v Ljubljani z vikariati Ig in Vrhnika, Št. Vid pri Ljubljani, Vodice z vikariatom Smlednik, Šmartin pri Kranju, Naklo, Radovljica, Sora, Šentjernej, Svibno, kapela na Pšati
- Na Štajerskem: gornjegrajska opatija, župnija Gornji grad z vikariati: Solčava, Ljubno, Rečica, Mozirje, župnija Sv. Jurija v Škalah z vikariati: Sv. Martin pod Šalekom, Šoštanj, Sv. Janez na Peči, Sv. Egidij pri Velenju, župnija Braslovče z vikariati: Vransko, Sv. Pavel pri Preboldu, Griže, Trbovlje in župnija Pilštanj z vikariati: Št. Vid pri Planini, Sv. Peter pod Sv. Gorami, Podčetrtek, Podsreda in Žusem
- Na Koroškem: župnija Sv. Mihaela pri Pliberku z vikariati: Pliberk, Globasnica, Vogrče, Črna, župnija Sv. Nikolaja pri Beljaku z vikariati: Sv. Rupert, Dvor, Skočidol in Lipa⁵

Papež je z ustanovno bulo ukinil vse privilegije, ki jih je do takrat na ozemlju novoustanovljene ljubljanske škofije imel oglejski patriarh, v drugi buli, ki je bila izdana 10. septembra 1462 pa je zapisal, da so vsi verniki ljubljanske škofije izvzeti izpod sodne oblasti oglejskega metropolita. S tem je ljubljanska škofija postala neodvisna od oglejskega metropolita, župnije, ki so ji bile dodeljene v obliki izrednih denarnih sredstev ali v obliki priključitve, so prišle pod popolno sodno oblast ljubljanskega škofa. Prvi ljubljanski škof je postal izobraženec Sigismund Lamberg. Škofovski prestol je zasedal med leti 1461 in 1488. Obnovil je škofijski cerkvi in škofijski palači v Ljubljani in Gornjem gradu. Zavzel se je tudi za Marijino božjepotno cerkev na blejskem otoku, ki jo

⁴ Žnidaršič Golec, Lilijana. *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2000, 39.

⁵ Mlinarič, Jože. *Cerkev na Slovenskem v srednjem veku*. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik, 74. Celje: Mohorjeva družba, 1991.

je leta 1465 posvetil.⁶

3. Ljubljanska škofija v 16. in 17. stoletju

V Evropi se je v 16. stoletju pojavilo versko prenovitveno gibanje, ki se je imenovalo reformacija. Prvotni cilj reformacije je bila preureditev rimskokatoliške Cerkve. Njen glavni začetnik je bil Martin Luter, ki je želel vzpostaviti star krščanski red. Lutrove ideje so se širile preko študentov, trgovcev, obrtnikov, vojakov tudi v notranjeavstrijske dežele. V vrtincu tega dogajanja so se znašli tudi ljubljanski škofje 16. in začetka 17. stoletja. Lahko rečemo, da so imeli ljubljanski škofje različen odnos do reformacije. Pri njih je bilo po eni strani vidno prizadevanje za cerkveno prenovo, po drugi strani pa so se protestantizma otepali.⁷ Škof Krištof Ravbar (1488–1536) je poostril ukrepe v obrambo katoliške vere in ugotavljal, da zaradi verskih razprtij in nemira, vlada zmeda v deželi. Njegov naslednik Franc Kazianer (1536–1543) se je zavedal, da je nujno potrebna prenova v Cerkvi, zato je bil reformaciji naklonjen. Spet drugačnega mnenja je bil Urban Textor (1543–1558), ki je reformacijo zavračal. V njegovem času se je protestantizem okrepil in dobil veliko privržencev. Leta 1547 je dal pobudo kralju Ferdinandu, da zapre ljubljanske protestante. Navdušen pa je bil nad novoustanovljenim jezuitskim redom, ki ga je pripeljal tudi v avstrijske dežele. Textorja lahko označimo za škofa, ki je začel s poglobitvimi protireformacijskimi obrisi. Svojemu ljudstvu je želel zagotoviti dobre, izobražene in pristno vzgojene katoliške duhovnike. Protireformacija je bila predvsem politična rekatolizacija Notranje Avstrije, Tirolske in Bavarske v skladu z navodili augsburškega verskega miru. Skoraj vzporedno z njo pa je potekala tudi notranja prenova v katoliški Cerkvi, ki jo je osnoval tridentinski koncil. Pobudniki in nosilci prenove so bili nekateri papeži, škofje in novi redovi. Škof Janez Tavčar (1580–1597) si je zadal nalogo, da izkorenini protestantizem v svoji škofiji, v Gornjem gradu je ustanovil semenišče, s katerim se je začel organiziran teološki in sploh visokošolski študij na Slovenskem. Omogočil je tudi ustanovitev jezuitskega kolegija v Ljubljani leta 1597. Njegov naslednik Tomaž Hren (1597–1630) je po naročilu nadvojvode Ferdinanda vodil reformacijsko komisijo za Kranjsko, opravil je tudi več vizitacij, na katerih je s svojimi pridigami mnogo ljudi spreobrnil h katoliški veri. Obhodil je vse kraje, ki so spadali pod

⁶ Dolinar, France Martin. *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007, 21–22.

⁷ Benedik, Metod: Odgovor ljubljanskih škofov na zahteve po prenovi Cerkve v 16. in 17. stoletju. V: *Ljubljanska škofija 550 let*, ur. France M. Dolinar, 42. Ljubljana: Nadškofija, 2011.

ljubljsko jurisdikcijo. Skliceval je tudi vsakoletne sinode, ki jih je postavil za temelj prenovitvenega dela v škofiji, posebno pozornost pa je namenjal vzgoji in izobraževanju duhovniških kandidatov.⁸ Po njegovi smrti je v ljubljanski škofiji prišlo do vidnih sprememb, saj so bili za ljubljanske škofo imenovani tuji plemiči. Nekateri med njimi so si prizadevali za urejeno versko življenje, za disciplino med duhovščino in ljudstvom ter za gradnjo cerkva. Mnogi med njimi pa so kot tujci imeli premalo čuta za potrebe naroda. Ker škofov na sedežu škofije skorajda nikoli ni bilo, so njihovo vlogo prevzeli generalni vikarji. Med njimi je bil najpomembnejši Janez Anton Dolničar (1689–1714), ki je sodeloval pri vizitacijah posameznih škofij, med drugim pa je vsako leto pripravljaj tudi sinode v Ljubljani in Gornjem gradu in sestavljaj poročila o stanju škofij.⁹

⁸ Prav tam, 43–62.

⁹ Benedik, Metod. Cerkev na Slovenskem v srednjem veku. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik, 147–150. Celje: Mohorjeva družba, 1991.

4. Cerkevne razmere v Habsburški monarhiji v 18. stoletju

Cerkvene razmere so bile za Habsburško monarhijo neugodne in potrebno je bilo uvesti reforme znotraj Cerkve. Meje škofij in župnij so bile razdrobljene. Lep primer je ljubljanska škofija, saj je bilo njeno ozemlje razbito na več kosov in nepovezano. Ljudska pobožnost v Habsburški monarhiji je velikokrat mejila kar na praznoverje. Nastalo je veliko število cerkvenih bratovščin, procesij, romanj, ki so oteževali versko življenje. Tudi samostani niso imeli ugodnega položaja, saj se mnogi od njih niso več mogli sami vzdrževati, spet drugi pa so se soočali s težavami pri redovni disciplini. Dunajski dvor je bil mnenja, da so samostani, ki ne pripomorejo k napredku v šolah in socialnih ustanovah, popolnoma odveč, saj so nekoristni. Razsvetljenci in tudi mnogi škofje so se zavedali, da je potrebno izboljšati cerkvene razmere, vendar so se njihovi pogledi, kako to storiti, razlikovali. Dunajski dvor si je lastil pravico, da posega na izrazito notranje cerkveno področje. Obstajala je možnost sodelovanja z dvorom, v nasprotnem primeru pa bi se cerkvenim reformam s strani dvora postavili po robu. Cerkev ni imela dovolj moči, da bi odpravila nepravilnosti v lastnih vrstah, zato poseganja dvora na cerkveno področje ne moremo označiti kot negativno. Oglejski patriarh je imel svoj sedež na beneških tleh, večino svojega ozemlja pa pod Habsburžani. Leta 1751 je papež ukinil oglejski patriarh, sledili sta ustanovitvi dveh nadškofij: videmska za beneški del in goriška za habsburški del patriarhata. Na Slovenskem so vse škofije dobile zaokrožen in sklenjen teritorij.¹⁰

4.1 Cerkvna politika Marije Terezije (1740–1780)

Marija Terezija je na prestol prišla leta 1740 in tam ostala do leta 1780, ko jo je nasledil njen sin Jožef II. Marija Terezija je bila stroga katoličanka, pobožnega duha, ki nikoli ni dovolila, da bi bila Cerkev na slabem glasu. Kljub temu je s svojimi reformami manjšala pristojnosti Cerkve in državno oblast postavila nad cerkveno. S svojim delom je vplivala na versko življenje in cerkveno delovanje na dunajskem dvoru, z reformami je namreč želela uskladiti politične in cerkvene teritorialne strukture. Ob reformi državne uprave je ustanovila reprezentanco in komoro, s katerima je cesarica kot deželna vojvodinja nadzorovala župnije, nad katerimi je izvajala deželnoknežji patronat in pobirala prispevke za utrjevanje utrd. Za razliko od svojega sina Jožefa II., ki je bil strpen do drugače

¹⁰ Dolinar, France Martin. Cerkev na Slovenskem v srednjem veku. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik, 153–154. Celje: Mohorjeva družba, 1991.

verujočih, je bila Marija Terezija velika nasprotnica drugih veroizpovedi. Močno je omejila svobodo Cerkve in njeno odvisnost od Rima. Leta 1750 je ustanovila posebno dvorno komisijo, ki je imela nalogo nadzirati finančno poslovanje cerkvenih ustanov. Z določitvijo višje starostne meje za vstop novih kardinalov in z omejitvijo dote, ki so jo novi redovniki lahko prinesli v samostan, je posegla tudi v samostansko življenje.¹¹ Marija Terezija kot goreča katoličanka ni bila naklonjena razsvetljskim idejam. Prepovedala je gostije pri krstih, sedmine, streljanje ob cerkvenih in verskih praznikih. Omejila je procesije, čaščenje svetnikov in ustanavljanje bratovščin. Ni dovoljevala objavljanja papeških in škofovskih določb ter pastirskih pisem brez predhodne državne odobritve. Tujim duhovnim predstojnikom je bilo prepovedano vizitirati samostane na avstrijskem ozemlju. Duhovnikom je preprečevala izobraževanje v tujini, cerkvi pa je odvzela nadzor nad tiskom in celotnim šolstvom.¹² Leta 1767 je ukazala, naj se svobodomislecev in zaničevalcev ne trpi in da je njihove knjige treba zažgati. Prepovedala je jubilejno romanje v Rim in tudi ostala romanja v tujino, razen vsakoletnih procesij v Maria Zell. Romanja znotraj dežel je dovolila le v primeru, ko ta niso vključevala tudi prenočevanja v tujini.¹³

¹¹ Volčjak, Jure: »Cerkev na Kranjskem pod goriško nadškofijo v času Karla Mihaela Attemsa (1750–1774)«. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2014.

¹² Štih, Peter, Vasko Simoniti. *Na stičišču svetov*. Ljubljana: Modrijan založba, 2010, 337–338.

¹³ Berglar, Peter, Peter Radics. *Marija Terezija in Slovenci*. Ljubljana : Pegaz International, 1992.

5. Cerkevne službe

Tako kot vsaka verska skupnost, je bila tudi Katoliška Cerkev hierarhično organizirana. Cerkevna hierarhija je bila v zgodnjem novem veku na Slovenskem zelo podobna današnji. Vrhovni duhovni voditelj je bil papež. V obdobju, ki ga obravnavam, so papeško krono nosili Benedikt XIV., Klemen XIII., Klemen XIV., Pij VI. Papežu podrejeni so bili škofje, arhidiaconi (ponekod dekani) in župniki. Škofija in župnija sta predstavljali temeljni teritorialno-upravni enoti, zaslužni za cerkevno življenje.

5.1 Škofovstvo

Služba škofa je imela poseben pomen, saj po nauku izvira iz Kristusa. Kot že omenjeno so bili škofje podrejeni papežu, ki je imel najvišje mesto v cerkveni hierarhiji. Nad podrejenimi škofi so oblast v nekaterih stvareh izvajali škofje metropolitani. Za škofo pomembna ustanova je bila skupnost kanonikov pri škofijskih cerkvah, imenovana stolni kapitelj. Člani te skupnosti so prihajali iz vrst svetne duhovščine, skrbeli pa so predvsem za bolj obširno in slovesno bogoslužje v stolnici ter opravljali različne vodstvene naloge. Škof je imel dolžnost, da prebiva v škofiji in da svojo poklicanost ter službo vzame resno. V primeru, da je bil odsoten pol leta, je sledil odvzem četrte njegovega letnega dohodka. Škof je moral na eno do dve leti opraviti vizitacijo – nadzorni obisk svoje škofije. Svoje duhovnike je moral enkrat letno zbrati na sinodi in skrbeti za njihovo vzgojo in izobraževanje. Škofje so bili odgovorni za spoštljivo in pobožno prejetje zakramentov. Bili naj bi zgled varčnosti, skromnosti, zdržnosti in sveti ponižnosti. Škofje so se pogosto posvečali diplomaciji in vojski. Mnogo škofov je prihajalo iz zaslužnih in vplivnih družin, povezanih z Avstrijsko hišo. Škofovstvo jim je pomenilo dodaten finančni vir in odskočno desko za doseg drugih plemenitejših nazivov. Škofje so imeli pravice in dolžnosti, ki so izhajale iz zemljiške posesti. Večji del le-te sta pri ljubljanskih škofih predstavljala Gornji Grad in Goričane. Poleg naziva škof se je pojavljalo tudi ime knezoškof, s katerim so se naslavljali tudi predstojniki ljubljanske škofije. Ne smemo pa naslova »knezoškofov« zamenjevati s knežjim naslovom tistih (nad)škofov v cesarstvu, ki so do sekularizacije leta 1803 izvajali svetno oblast nad teritorialno bolj ali manj zaokroženimi gospostvi. Ferdinand I. je ljubljanskim škofom z listino iz leta 1533 podelil naziv knezoškof, njihovemu škofijskemu dvorcu v Ljubljani pa podelil status azila. Ta je

modernizirajočo se državo in njen koncept sodstva čedalje bolj motil. Marija Terezija je svetni in redovni duhovščini prepovedala dajati zatočišče pobeglim vojakov, uživačem, sleparjem, goljufom. Leta 1775 so s patentom še bolj posegli v cerkveni azil. Zatočišče so smeli obdržati le tisti kraji, ki so bili Bogu posvečeni in v katerih so duhovniki delili zakramente. Nekateri škofje so imeli naziv prelata (v cerkvenopravnem ali deželno stanovskem pomenu). Prvi pomen se nanaša na škofe, ki so imeli oblast na t. i. zunanjem področju, v katerega je bilo vključeno vse, kar je javno in vidno navzven, npr. pridiganje, podeljevanje odveze. Drugi pomen pa vključuje večjo zemljiško posest v deželi, ki je podvržena deželnoknežjim obdavčitvam. Prelate je od drugih duhovnikov ločeval delež pri stanovskih odločitvah in upravi na ravni dežele.¹⁴

5.2 Arhidiakonastvo

Poleg službe škofa je bila pomembna tudi arhidiakonska (dekanska) služba, ki je prinašala predvsem pravico in dolžnost disciplinskega nadzora nad kleriki in laiki znotraj dekanskih meja. Arhidiakonska služba je bila vezana na določeno ozemlje oz. arhidiakonot. Naloga arhidiakona je bila, da je skrbel za cerkveni red in izobrazbo bodoče duhovščine, umeščal duhovnike na župnije in skliceval redne letne sinode. Imel je pravico do vršitve nižjega cerkvenega sodstva nad duhovščino. Lahko je blagoslavljal bogoslužne predmete, za katere niso bila potrebna sveta olja. Arhidiakoni so pogosto namesto škofa opravljali predpisane vizitacije.¹⁵ Arhidiakoni v ljubljanski škofiji so bili iz vrst višje duhovščine. Imenoval naj bi jih pristojni škof. V času vladanja Marije Terezije je moč zaznati ostrejša deželnoknežja stališča do imenovanja arhidiakonov. Okrog leta 1740 je notranjeavstrijski tajni svet vztrajal, da ima le deželni knez kot vrhovni cerkveni patron pravico do prezentacije gorenjskih arhidiakonov. Leopold Petazzi naj bi kršil deželnoknežje patronatne pravice, saj se je za podelitev arhidiakona obrnil na nunciaturu.¹⁶

¹⁴ Žnidaršič Golec, Lilijana. *Cerkvene ustanove in službe v zgodnjem novem veku na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015, 7-36.

¹⁵ Volčjak, Jure: »Cerkev na Kranjskem pod goriško nadškofijo v času Karla Mihaela Attemsa (1750–1774)«.

¹⁶ Žnidaršič Golec, Lilijana. *Cerkvene ustanove in službe v zgodnjem novem veku na Slovenskem*, 43.

5.3 Župništvo

Župnija je trajno ustanovljena skupnost vernikov v cerkvi. Njen vodja je župnik, kateremu je zaupana pastoralna skrb. V škofiji naj bi bila med vsemi skupinami vernikov najpomembnejša prav župnija. Rojstvo župnije sega v 4. stoletje. Takrat je krščanska vera dobila svobodo, krščanstvo pa se je začelo iz mest širiti tudi na podeželje.¹⁷ Naloga župnika je, da poleg vodstva opravlja nalogo poučevanja in posvečevanja. Ljubljanska škofija je ob ustanovitvi dobila nesklenjeno ozemlje z župnijami na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem. Njen obseg je z manjšimi spremembami ostal v veljavi vse do cerkvenih reform Jožefa II., ko se je cerkvena uprava v slovenskih deželah prilagodila političnim okrožjem. Ljubljanska škofija je zajemala mestne kot tudi podeželske župnije. Glavna razlika med njimi je bila velikost. Mestne župnije niso bile prav velike, po navadi so bile omejene le na mesto ali trg, medtem ko so imele podeželske župnije v svojih rokah večji obseg. Mestne župnije so imele večje število duhovnikov, saj so bile načeloma bogatejše z več beneficiji. Naloga vseh župnij je bila razglašanje in uresničevanje državnih in cerkvenih odlokov ter plačevanje davkov in prispevkov državi. V času vladanja Marije Terezije so morale župnije izpeljati popis prebivalstva. Podlaga za njegovo izvedbo je bil 13. oktobra izdan reskript. Ta je avstrijskim deželam predpisoval, naj župniki svojim ordinarjem takoj pošljejo sezname vseh svojih župljanov. Ordinarji so pridobljene podatke posredovali naprej deželnim vladam, te pa dvoru.¹⁸

¹⁷ Cerkev še ni izčrpala vseh možnosti.

<http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/b2a4b494d925251ec12579900049b7fa?OpenDocument&Click=>, (Dostop: september 2016)

¹⁸ Volčjak, Jure: »Cerkev na Kranjskem pod goriško nadškofijo v času Karla Mihaela Attemsa (1750–1774)«, 117–122.

6. Ljubljanski škofje v času vladanja Marije Terezije

6.1 Ernest Amadej Tomaž grof Attems

Ernest Amadej Tomaž grof Attems je bil rojen 21. decembra 1694. S štirinajstimi leti je prejel kanonikat v Passauu. V Gradcu in na Dunaju je študiral na jezuitskih kolegijih, teologijo pa na Collegiu Romano v Rimu. Ta kolegij je zaključil z doktoratom iz filozofije in teologije. Poleg teh doktoratov je dosegel še enega, in sicer iz obojnega prava. V Salzburgu je bil 17. decembra 1724 posvečen za duhovnika, nekaj let kasneje pa je tam postal stolni kanonik. Od 1733 do 1742 je bil generalni vikar in oficial passauskega škofa za Avstrijo pod reko Enns s sedežem na Dunaju in bil 1735 imenovan za pomožnega passauskega škofa. Marija Terezija ga je 6. oktobra 1742 imenovala za ljubljanskega knezoškofa. Decembra istega leta je od papeža Benedikta XIV. dobil potrditev, da je lahko imenovan za ljubljanskega knezoškofa, poleg tega pa je lahko obdržal oba kanonikata – v Salzburgu in Passauu. 27. marca 1743 je bil slovesno umeščen v ljubljanski stolnici. Kljub zapletom s kranjskim vicedomom zaradi dohodkov škofije v času, ko je bil sedež škofije nezaseden, se je dobro razumel z osrednjimi in tudi lokalnimi oblastmi. Na njegovo stran je stopila tudi Marija Terezija, ki je potrdila njegovo izjavo, da dohodkov iz časa, ko škofija ni bila zasedena ni potrebno izročiti kranjskemu vicedomu, saj je bila škofija nezasedena le nekaj mesecev. V tem primeru vladni zakon iz leta 1731 ne velja. Leta 1749 je z deželnim upraviteljem Sigmundom grofom Gallenbergom in deželnim sodiščem sklenil dogovor, da so duhovniki lahko s predhodnim dovoljenjem škofijskega ordinariata sodelovali kot zaprisežene priče v laičnih procesih pred civilnim sodiščem. V času Attemsovega škofovanja so grožnja avstrijskim deželam še vedno predstavljali Turki. Papež Benedikt XIV. je zato 17. julija 1743 Mariji Tereziji odobril finančno pomoč za obrambo pred Turki, za katero je morala Kranjska vsako leto prispevati 2286 goldinarjev. Marija Terezija je za glavnega kolektorja imenovala papeškega nuncija na Dunaju, za njegovega glavnega pomočnika za Kranjsko pa ljubljanskega škofa Attemsa.¹⁹ Na cerkvenem področju je prišlo do pomembnih sprememb. Marija Terezija je leta 1742 predlagala, da bi na avstrijskem ozemlju oglejskega patriarhata ustanovili apostolski vikariat,²⁰ vendar se je sprva zataknilo pri imenovanju apostolskega vikarja, saj papež ni dovolil, da bi ga imenovala

¹⁹ Dolinar, France Martin. *Ljubljanski škofje*, 195–198.

²⁰ Enota, skupina vernikov, ki ima stalnega duhovnika in je podrejena župniji.

Marija Terezija kot deželna kneginja. Po nekajletnem zatišju, ki ga je prinesla avstrijska nasledstvena vojna, je dunajski dvor privolil, da apostolskega vikarja lahko imenuje papež. Beneška republika je ustanovitev apostolskega vikariata ovirala skoraj do konca leta 1749. Takrat pa je papež Benedikt XIV. le izdal breve²¹ *Omnium Ecclesiarum sollicitudinem* in ustanovil poseben apostolski vikariat s sedežem v Gorici.²² Prvi apostolski vikar je postal baselski kanonik Karel Mihael grof Attems. Ljubljanskemu škofu Attemsu je bilo naročeno, naj o ustanovitvi apostolskega vikariata pisno obvesti vse prizadete arhidiacone in poskrbi, da bodo apostolskemu vikarju izročeni beneficiji, določeni v papeškem brevu. Obstoj apostolskega vikariata ni trajal dolgo, kajti 6. julija 1751 je bila zapečaten tisočletna zgodovina oglejskega patriarhata, papež ga je ukinil in namesto njega ustanovil dve nadškofiji, in sicer v Vidmu za beneški del in v Gorici za avstrijski del ukinjenega patriarhata. Ernest Amadej Tomaž grof Attems je pod vtisom teh dogodkov pričel z vizitacijami svoje škofije, obiskoval je tudi težko dostopne cerkve. Njegova želja je bila, da bi duhovniki vsako nedeljo in praznike poučevali verouk v maternem jeziku svojih vernikov. Veliko svojega časa je posvečal tudi gradnji. Na pomoč mu je priskočila Marija Terezija, in sicer z lesom iz deželnoknežjih gozdov. Najpomembnejši gradbeni projekt je bila zagotovo gradnja cerkve Sv. Mohorja in Fortunata v Gornjem Gradu. Šlo je za največjo stavbo v takratni ljubljanski škofiji, finančno so jo podprli tudi kranjski deželni stanovi. Leta 1757 se je Attems odpravil na Dunaj, kjer je zbolel in kmalu za tem umrl. Pokopali so ga v Gornjem Gradu, v podružnični cerkvi Sv. Magdalene.²³ Marija Terezija je imela po smrti škofa Ernesta Amadeja Tomaža grofa Attemsa v načrtu širšo prenovo cerkvene uprave. Na Dunaju so začeli razmišljati o združitvi ljubljanske škofije in goriške nadškofije in prenosu knežjega naslova z ljubljanskega škofa na goriškega nadškofa. 14. januarja 1758 je bil goriški nadškof Karel Mihael grof Attems seznanjen s predlogom o združitvi, ki je predvideval personalno unijo. Le-ta je pomenila, da se ljubljanska škofija ne bi ukinila, goriški nadškof pa bi imel sedaj poleg tega naziva še naziv ljubljanskega škofa. Nastala bi škofija s precejšnjim obsegom, ki naj bi zajemal Goriško, večino Kranjske, južno Štajersko, južni del Koroške in del Tirolske. Nadškofu Attemsu bi v Ljubljani pomagal še pomožni škof, sam pa bi moral določen del leta bivati v Ljubljani. Marija Terezija je goriškega nadškofa

²¹ Papeško pismo v manj slovesni obliki kot bula.

²² Volčjak, Jure. Preurejanje škofijskih meja na Kranjskem sredi 18. stoletja: Predlog združitve goriške nadškofije in ljubljanske škofije iz leta 1758. V: *Historični seminar* 12, ur. Katarina Šter in Mojca Žagar Karer, 15–18. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

²³ Dolinar, France Martin. *Ljubljanski škofje*, 199–200.

Attemsa imenovala za ljubljanskega škofa in si želela, da bi papež to potrdil. Nadškof Attems se s cesaričinim predlogom ni strinjal, saj se ni čutil sposobnega voditi dveh škofij hkrati, zato je pisal papežu: »s ponižno zaupljivostjo klečeč ob nogah Vaše svetosti zavračam ta predlog, vanj ne morem in ne smem privoliti.«²⁴ Načrt o združitvi obeh škofij je propadel, vladarici je bilo svetovano naj imenovanje novega ljubljanskega škofa izpelje brez novih zapletov. Za novega ljubljanskega škofa je predlagala Johana Franca Antona grofa Khevenhüllerja, ki ga škofovanje ni veselilo, zato je ponudbo zavrnil. Dejal je, da je hvaležen za ponujeno mesto, vendar želi preostanek svojega življenja preživeti v miru in molitvi.²⁵

6.2 Leopold Jožef Hanibal grof Petazzi

Leopold Jožef Hanibal grof Petazzi je bil rojen 18. julija 1703 na Dunaju. O njegovi študijski poti je zelo malo znanega, verjetno je študiral teologijo na Dunaju in v Padovi, kjer je leta 1727 dosegel doktorat. Že prej je bil posvečen v duhovnika. Želel je maševati v župnijah Košana in Krško, vendar ju ni dobil. Senjsko-modruški škof Nikola Pohmajević ga je zadržal v Senju kot svojega generalnega vikarja. V sredini decembra 1730 ga je cesar Karel VI. imenoval za stolnega kanonika in dekana stolnega kapitlja v Ljubljani, za katerega je bil umeščen februarja prihodnjega leta. Nastopile so težave pri prevzemu beneficija, ki naj bi mu pripadal. Kapitelj je od Petazzija zahteval, da naj za eno leto prepusti dohodke svojega beneficija kapitelju, vendar Petazzi tega ni izpolnil. 18. aprila 1734 ga je cesar Karel VI. imenoval za gorenjskega arhidiakona, ob tem pa mu je bilo naročeno tudi, da mora opraviti vizitacije pri župnijah, ki so njemu podrejene, (pa tudi ženski samostan v Velesovem, Mekinjah in Škofji Loki). 30. maja 1735 je prejel naslov »infuliranega« opata v Szeplaku, s katerim je dobil pravico nositi mitro in pastoral. Leta 1740 je postal član kranjskega deželnega zbora. Marija Terezija ga je 27. avgusta 1740 imenovala za tržaškega škofa, papež Benedikt XIV. ga je tri dni kasneje tudi potrdil. Škofovsko posvečenje mu je v ljubljanski stolnici 8. januarja 1741 podelil ljubljanski škof Sigismund Feliks Schrattenbach. Petazzi je poleg naziva tržaškega škofa še vedno imel naziv gorenjskega arhidiakona, proti čemur je deželna vlada odločno protestirala pri

²⁴ Volčjak, Jure. Preurejanje škofijskih meja na Kranjskem sredi 18. stoletja: Predlog združitve goriške nadškofije in ljubljanske škofije iz leta 1758, 26.

²⁵ Prav tam, 32.

Mariji Tereziji. Ona mu je sicer dovolila, da lahko nosi oba naziva, vendar mora imeti dovoljenje papeške kurije. Petazzi je opravljal tudi službo generalnega vikarja habsburškega dela oglejskega patriarhata, ki jo je opravljal z veliko prizadevnostjo. Marija Terezija ga je 22. septembra 1760 imenovala za ljubljanskega škofa. 15. decembra istega leta je njegovo premestitev iz Trsta v Ljubljano odobril papež Klemen VIII. Petazzi kot novi ljubljanski škof ni priznal goriškega nadškofa Attemsa za svojega metropolita, saj je vztrajal, da je ljubljanska škofija neposredno podrejena Svetemu sedežu. Petazzi pri 57 letih ni imel več toliko moči in energije kot nekoč, ko je opravljal službo ljubljanskega stolnega dekana. Kljub temu se je svojih obveznosti lotil z veliko vnemo. V svojem protokolu je registriral dekrete za 56 župnij, ki jih je osebno vizitiral. Skliceval je tudi sinode, na katerih se je srečeval s svojimi duhovniki in jim dajal konkretna navodila za njihovo delo v župnijah. Veliko naklonjenost je dobival od redovnikov, ki jih je tudi sam podpiral. Zanimal se je za publicistično dejavnost, ki so jo gojili zlasti redovniki. Na njegovo pobudo so od leta 1761 tiskali latinsko cerkveno pratiko. Sredi šestdesetih let je začelo njegovo zdravje vidno pešati, zato razmer, ki so takrat vladale v ljubljanski škofiji ni več mogel obvladati. Odločno je nasprotoval idejam, da bi zaprosil za pomožnega škofa. Petazzijevo soglasje je dosegel njegov brat, Benvenuto grof Petazzi in tako je 8. aprila 1769 škof Petazzi zaprosil Marijo Terezijo za pomožnega škofa. Cesarica se je odločila za Karla Janeza Herbersteina. Papež Klemen XIV. ga je 20. novembra 1769 imenoval za naslovnega myndenskega in ljubljanskega škofa koadjutorja s pravico nasledstva. Petazzi se je veselil njegovega prihoda v Ljubljano in je bil prepričan, da mu bo Herberstein v pomoč in prijateljsko slogo. V zelo kratkem času je Herberstein zaradi Petazzijeve bolezenske nezmožnosti prevzel vse pobude v svoje roke. Petazzi je umrl 28. novembra 1772, pokopali so ga v ljubljanski stolnici.²⁶

6.3 Karel Janez Herberstein

Karel Janez Herberstein je bil rojen 7. julija 1719 v Gradcu. Na benediktinski univerzi v Salzburgu je študiral filozofijo ter cerkveno in civilno pravo. V Rimu je študiral teologijo in bil tam 9. julija 1743 v lateranski baziliki posvečen za duhovnika. Želel si je zavzeti mesto stolnega kanonika v Ljubljani, vendar mu ga cesar ni podelil. Dobil ga je le v

²⁶ Dolinar, France Martin. *Ljubljanski škofje*. 203–210.

Tridentu in bil nanj umeščen 17. julija 1743. Leta 1765 je postal upravitelj stolnice, odposlanec kapitelskega arhiva in kapitelski gospodarski upravnik. Imenovan je bil tudi za dvornega svetnika. Kot že omenjeno, je Herberstein postal Petazzijev pomožni škof s pravico nasledstva. Petazzi je v pismu Herbersteinu dejal, da ga z veseljem pričakuje, po njegovem prihodu v Ljubljano pa mu ni ponudil nobenega beneficija za njegovo vzdrževanje, tudi stanoval ni pri njem v škofijskem dvorcu. Herberstein se je neprestano srečeval s težavami, ki jih je povzročala teritorialno in pravno razdrobljena škofija. Pastoralno vodstvo škofije si je prizadeval uskladiti z normami tridentinskega koncila, ki so narekovale, da je vsak škof dolžan redno vizitirati svojo škofijo. Upošteval bi tudi določila papeža Siksta V. iz leta 1585 in o stanju v svoji škofiji poročal v Rim. Leta 1771 je od češko-avstrijske pisarne dobil naročilo, naj opravi vizitacijo ljubljanske škofije. Stanje na terenu je bilo slabše, kot si je mislil. Največji problem sta bili teritorialna in juridična razdrobljenost škofije, ki sta onemogočali učinkovito vodstvo škofije. Po smrti škofa Petazzija je Herberstein postal pravi škof ljubljanske škofije. 5. decembra 1772 je bil v ljubljanski škofiji slovesno umeščen. Prizadeval si je za izboljšanje cerkvenoupravne strukture in duhovne prenove škofije, za kar je potreboval izobraženo in gorečo duhovščino. V svojih pastirskih pismih je poudarjal predvsem osebno duhovno rast duhovnikov, vzpodbujal jih je k izpolnjevanju bogoslužnih predpisov in zmernosti v spovedni praksi. Dejal je, da naj bo sveta maša, na katero se duhovnik skrbno pripravlja, njegova prva skrb. Herberstein si je močno prizadeval za reformo brevirja,²⁷ vendar takrat razmere za prenovo še niso bile dovolj zrele. Na ljubljanski škofijski sinodi leta 1774 je bilo izrečenih precej zahtev za duhovnike. Med drugim so morali nositi črno obleko, kolar in tonzuro,²⁸ skrbeti za čistost cerkva, natančno voditi župnijske knjige, pridiga pa je morala biti preprosta in jasna. Ljubljanski duhovniki so do leta 1773 študirali pri jezuitih, po njihovi ukinitvi se je pouk bogoslovja nadaljeval na ljubljanskem liceju in v frančiškanskem samostanu (današnji Vodnikov trg). Ker so jezuite in frančiškane nato razglasili za neprimerne profesorje bogoslovja, so morali v Ljubljano priti novi. Le-ti so bili večinoma predstavniki reformnega katolicizma in so v Ljubljani delovali do leta 1784. Herberstein je veliko pozornost posvečal ljudski pobožnosti. Podprl je Bratovščino svetega Rešnjega telesa in v svoji škofiji uvedel navado, da je moral vsako uro vsaj eden od vernikov moliti pred Najsvetejšim zakramentom. Po njegovem naročilu so bile leta 1773 poslovenjene *Bukvze tega uselej terpezhiga molenja tega presvetega Sacramenta*

²⁷ Vsakdanje obvezne molitve duhovnikov.

²⁸ V obliki kroga ali kolobarja do golega ostriženo ali obrito lasišče.

tega Oltarja. Glede spovedne prakse je upošteval navodila tridentinskega koncila. Duhovnikom je svetoval naj bodo v cerkvi vsaj eno uro pred mašo, da bodo verniki lahko imeli možnost za spoved. Pri postnih postavah je imel težave, ki so izvirale iz časa njegovih prednikov. Natančno jim je razložil rimske predpise glede postne postave, ki so bile objavljene v sinodnih dekretih in pastirskem pismu leta 1778. Posebno skrb je Herberstein posvečal tudi bolnim in umirajočim. Obenem se je zanimal tudi za razvoj slovenskega jezika, čeprav po rodu ni bil Slovenec. Veliko mu je pomenilo, če so njegovi duhovniki dobro obvladali slovensko. Sam ni dobro znal slovensko, zato je Juriju Japlju naročil, naj prevede vsa pomembna bogoslužna dela v slovenščino, in sicer Veliki katekizem, lekcionar, cerkveno pesmarico in molitvenik. Herbersteinovo največje delo je zagotovo prizadevanje za spremembo cerkvene uprave v notranjeavstrijskih deželah. Prizadeval si je, da bi hkrati s škofijami na novo preuredili tudi meje župnij. Preureditev škofijskih meja je bila izvedena v obdobju med 1785 in 1788, tako, da so se škofijske meje prekrivale z okrožnimi mejami. Ljubljanska škofija je dobila ljubljansko in novomeško okrožje na Kranjskem. Jožef II. ga je imenoval za prvega nadškofa in metropolita v ljubljanski škofiji, vendar se papež Pij VI. s tem ni strinjal. Zmotila ga je Herbersteinova izjava o verski toleranci in škofovskih pristojnostih. Umrli je leta 1787 v Ljubljani. Pokopali so ga na pokopališče pri cerkvi Sv. Krištofa za Bežigradom.²⁹

²⁹ Prav tam, 215–230.

7. Sklep

Ljubljanska škofija je bila ustanovljena leta 1461. Ustanovno listino je izdal cesar Friderik III. Nova škofija je bila razmeroma velika, vendar njen teritorialni obseg ni bil sklenjen. Z ustanovno bulo, ki jo je potrdil papež Pij II., so bili oglejskemu patriarhu odvzeti vsi privilegiji, ki jih je do takrat imel na ozemlju novoustanovljene škofije. V 18. stoletju je bilo potrebno izvesti številne reforme, saj so bile za Habsburško monarhijo cerkvene razmere neugodne. Versko življenje je oteževalo veliko število cerkvenih bratovščin, procesij, romanj, meje škofij so bile nenaravne in razdrobljene. Država je posegala na izrazito cerkveno področje, cerkev pa ni imela dovolj moči, da bi sama odpravila nepravilnosti v lastnih vrstah. Z nastopom cesarice Marije Terezije je prišlo do mnogih reform. Želela je uskladiti politične in cerkvene teritorialne strukture. Med drugim je omejila svobodo Cerkve in njeno odvisnost od Rima. Želela je imeti pregled nad finančnim poslovanjem cerkvenih ustanov, zato je ustanovila dvorno komisijo. Prepovedala je čaščenje svetnikov in ustanavljanje bratovščin. Poleg tega je bila velika nasprotnica drugih veroizpovedi. Tudi pri cerkvenih službah je imela močan vpliv. Svetni in redovni duhovščini je prepovedala dajati zatočišče pobeglim vojakom, sleparjem in goljufom. Župnijam je naročila, naj izvedejo popis prebivalstva. V času njenega vladanja so ljubljanski škofiji načelovali trije škofje, in sicer Ernest Amadej Tomaž grof Attems, Leopold Jožef Hanibal in Karel Janez Herberstein. Attems je že takoj po prevzemu škofije začel z vizitacijami, ki so zajele tudi težko dostopne škofije. Kljub temu, da je slabo obvladal slovenščino, je pazil, da so duhovniki za pridiganje in učenje verouka uporabljali slovenski jezik. Znan je bil tudi po tem, da je bil velik graditelj. Med drugim je v Goričanah obnovil škofijski dvorec. Njegov naslednik Petazzi se je obveznosti v škofiji lotil z veliko vnamo. V času svojega škofovanja v Ljubljani je imel dve sinodi, eno v Ljubljani in eno v Gornjem Gradu. Naklonjen je bil redovnikom. Zadnji med obravnavanimi škofi, Herberstein, se je zavzemal za preureditev cerkvene uprave v notranjeavstrijskih deželah. Po njegovem predlogu naj bi se škofijske meje pokrivalo z okrožnimi. Posledično je prišlo do prave reorganizacije in pomnožitve župnijskih postojank. Marija Terezija je dobro sodelovala z ljubljanskimi škofi. Mnogokrat je bila na njihovi strani, ko so se znašli sredi zapletov in težav. Naj spomnim, da je stopila na Attemsovo stran, ko se je zapletel s kranjskim vicedomom zaradi vračanja dohodkov iz časa, ko škofija ni bila zasedena. Na pomoč mu je priskočila tudi z lesom iz

deželnoknežjih gozdov, da je lahko gradil cerkve. Tudi z ostalima škofoma je bila v dobrem odnosu, predvsem pa je imela kot cesarica močan vpliv na cerkvenem področju.

8. Viri in literatura

Benedik, Metod. Cerkev na Slovenskem v srednjem veku. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik, 147–150. Celje: Mohorjeva družba, 1991.

Benedik, Metod: Odgovor ljubljanskih škofov na zahteve po prenovi Cerkve v 16. in 17. stoletju. V: *Ljubljanska škofija 550 let*, ur. France M. Dolinar, 42. Ljubljana: Nadškofija, 2011.

Berglar, Peter, Peter Radics. *Marija Terezija in Slovenci*. Ljubljana: Pegaz International, 1992.

Dolinar, France Martin. Cerkev na Slovenskem v srednjem veku. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik, 153–154. Celje: Mohorjeva družba, 1991.

Dolinar, France Martin. *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.

Fabian, Silvester. Ljudske pobožnosti v Herbersteinovem času. V: *Herbersteinov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 395. Celje: Mohorjeva družba, 2004.

Gruden, Josip. *Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev Ljubljanske škofije*. Ljubljana: Leonova družba, 1908, 41-43.

Kolar, Bogdan. Teološki študij in bogoslovno semenišče v Ljubljani v času škofa Karla J. Herbersteina. V: *Herbersteinov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 73–92. Celje: Mohorjeva družba, 2004.

Mlinarič, Jože. Cerkev na Slovenskem v srednjem veku. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik, 74. Celje: Mohorjeva družba, 1991.

Smole, Majda. Vicedomski urad za Kranjsko, 13. stoletje–1747, 2. del, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995.

Štih, Peter, Vasko Simoniti. *Na stičišču svetov*. Ljubljana: Modrijan založba, 2010, 337-338.

Turk, Josip. O početkih ljubljanske škofije. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje, Kovačičev zbornik*, ur. Janko Glaser, 81. Maribor: Zgodovinsko društvo, 1937.

Turnšek, Marjan. Herbersteinova navodila duhovnikom. V: *Herbersteinov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 215–235. Celje: Mohorjeva družba, 2004.

Volčjak, Jure: »*Cerkev na Kranjskem pod goriško nadškofijo v času Karla Mihaela Attemsa (1750–1774)*«. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2014.

Volčjak, Jure. Preurejanje škofijskih meja na Kranjskem sredi 18. stoletja: Predlog združitve goriške nadškofije in ljubljanske škofije iz leta 1758. V: *Historični seminar 12*, ur. Katarina Šter in Mojca Žagar Karer. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

Žnidaršič Golec, Lilijana. *Cerkvene ustanove in službe v zgodnjem novem veku na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015.

Žnidaršič Golec, Lilijana. *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2000.

Cerkev še ni izčrpala vseh možnosti. Dostopno na:

<https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/61-5-NasPogovor-1> (15. 9. 2016).

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, marec 2017

Saša Aljaž

Izjava kandidatke

Spodaj podpisana Saša Aljaž izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidatke: